

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi: Bilgi ve Belge Merkezi Çalışanlarının Afet Yönetim Sürecine Özgü Algıları

6 February 2023 Kahramanmaraş Earthquake: Perceptions of Information and Records Center Employees Specific to the Disaster Management Process

Sevinç ZENGİN⁴, Güssün GÜNEŞ⁵

Öz

Tarih boyunca doğa ve insan kaynaklı tehlikeler kütüphaneleri hep etkilemiştir. Doğal tehlikelerden biri olan depremin ülkemizde neden olduğu olumsuz etkiler diğer risklerden daha fazladır. Depremi canlılar ve yapılar üzerindeki etkisi çok çeşitli fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik sonuçlar doğurmaktadır. Bu olumsuz sonuçlardan etkilenmemek ya da en az etkilenmek için depreme hazırlıkta afet planlarının önemi ortadadır. Kütüphaneler için müdahale, kurtarma ve iyileştirme önlemlerine odaklanan afetten korunma ve risk yönetimi planları hayati öneme sahip olmakla birlikte, aktif deprem kuşağında bulunan ülkemizde bu planların uygulamadaki karşılığı daha önemlidir. Afet planlarının uygulayıcıları ve sorumluları olan kütüphane personelinin afet planlarının içeriğine hâkim olmaları, bir afet durumunda plandaki yönergeleri uygulamaları hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda bu makale ile depreme ve afet yönetimine dair bilgi ve belge merkezi çalışanlarının deneyimleri, görüşleri ve duyguları aracılığıyla afet yönetim planlarının uygulamadaki karşılığının test edilmesi, süreç yönetiminde olumlu ve olumsuz sonuçlarının değerlendirilmesi, depremin çalışanlar üzerindeki fiziksel ve psikolojik etkilerinin anlaşılmasına çalışılmıştır; böylece alınacak önlemlerde ve yapılacak planlamalarda tüm bunların göz önünde tutulmasının önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu makale 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli olan ve on bir şehri büyük oranda etkileyen depremin ardından, bilgi ve belge merkezi çalışanları tarafından cevaplanan anket çalışmasından elde edilen sonuçları sunmaktadır. Anket depremden etkilenen Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Adana, Adıyaman, Osmaniye, Hatay, Kilis, Malatya ve Elazığ'da bulunan çoğunlukla kamu üniversite kütüphane çalışanları ve yöneticileri olan 43 kişi tarafından cevaplanmıştır. Anket cevapları ve literatür değerlendirmesi, kütüphane afet planlarının uygulamada karşılığının yeterli olmadığını, kütüphanecilerin çok azının afet planlarından ve uygulanma sürecinden haberdar olduğunu göstermektedir. Kütüphane çalışanlarının deprem farkındalığı, depreme hazırlık ve depremden korunma konularında eksikleri olmakla birlikte, bu eksiklerin hem bireysel hem de kurumsal ve devlet politikaları ile önleneceği düşünülmektedir. Üzerinden beş ay geçmesine rağmen güvenlik ve barınma kaygısı duyan, endişe ve çaresizlik duygularını hâlâ yoğun olarak yaşayan insanların varlığı, deprem öncesinde hazırlanan afet planlarının insani boyutla yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kütüphanelerde afet yönetimi, Kahramanmaraş Depremi ve kütüphaneler, kütüphanecilerin deprem algısı, bilgi belge merkezleri ve deprem, kütüphanelerde risk yönetimi, 6 Şubat Depremi'nin psikolojik etkileri.

Abstract

Throughout history, both natural and human-induced hazards have always impacted libraries. The negative effects caused by earthquakes, one of the natural hazards, in our country are greater than other risks. The impact of an earthquake on living beings and structures results in a wide range of physical, psychological, social, and economic consequences. To avoid or minimize the impact of these adverse outcomes, the importance of disaster preparedness plans for earthquakes is evident. For libraries, disaster protection and risk management plans that focus on intervention, rescue, and recovery measures are of vital importance. Moreover, in a country located in an active earthquake zone like ours, the implementation of these plans is even more critical. It is a crucial that library personnel, who are the implementers and responsible parties of disaster plans, are well-versed in the content of these plans and are able to follow the guidelines in case of a disaster. In this context, this article aims to test the implementation of disaster management plans through the experiences, opinions, and emotions of information and document center employees. It also seeks to evaluate the positive and negative outcomes of the process management, as well as to understand the physical and psychological effects of earthquakes on the employees. Thus, the importance of considering all of these aspects in the measures to be taken and the planning to be done is emphasized. This article presents the results obtained from a survey conducted by information and document center employees following the earthquake that primarily affected Kahramanmaraş and eleven other cities on February 6, 2023. The survey was answered by 43 individuals, mostly public university library employees and managers,

⁴ Doktora öğrencisi, Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul/Türkiye, <https://orcid.org/0000-0001-7484-1855>, sevinc.zengin@marmara.edu.tr

PhD Student, Marmara University Information and Records Management, Istanbul/Turkey

⁵ Doç. Dr. Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul/Türkiye, <https://orcid.org/0000-0002-1340-7366>, gussun.gunes@marmara.edu.tr

Assoc. Prof., Marmara University Information and Records Management, Istanbul/Turkey

located in Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Adana, Adıyaman, Osmaniye, Hatay, Kilis, Malatya, and Elazığ, which were mostly affected by the earthquake. Survey responses and literature evaluation indicate that the implementation of library disaster plans is inadequate and that very few librarians are aware of these plans and their implementation process. Although library employees have deficiencies in earthquake awareness, preparedness, and earthquake protection, it is believed that these deficiencies can be addressed through both individual and institutional and government policies. The existence of individuals who, five months after the earthquake, still experience concerns, anxiety, and feelings of helplessness regarding security and shelter necessitates a reevaluation of disaster plans from a humanitarian perspective.

Keywords: Disaster management in libraries, Kahramanmaraş earthquake and libraries, earthquake perception of librarians, information and document centers and earthquake, risk management in libraries, psychological effects of February 6 Earthquake.

Giriş

Bilgi-belge ve bellek kurumları olan kütüphaneler, arşivler ve müzeler koleksiyonları toplayan, sergileyen ve koruyan kurumlardır. Bilgi ve belge merkezlerindeki her türlü belge, doküman, kitap ve eserin korunup geleceğe taşınması bu kurumların en önemli varlık sebebidir. Ancak artan sıklıkta doğal felaketler, değişen iklim koşullarına bağlı hava olayları ve kasıtlı eylemler dünya genelindeki kütüphanelere etki etmekte ve küresel öneme sahip tarihi ve kültürel koleksiyonlar zarar görmekte ve kaybedilmektedir (Garnett, 2021a, s. 2).

Eserlerin kayıp, çalıntı, yok olma, zarar görme gibi her türlü tehde karşı bilinçli ve planlı bir şekilde korunması gerekir. Geleneksel olarak kütüphaneler için koruma ve risk yönetimi; müdahale, kurtarma ve iyileştirme önlemlerine odaklanmaktadır. Ancak giderek artan bir şekilde, kütüphaneler risk ve afet yönetimi düşüncesinde değişiklik gerektiren, önleme ve azaltma yönünde daha fazla düşünceye ihtiyaç duymakta (Garnett, 2021a, s. 2), yürürlükteki afet planlarının işlevi ve etkinliği üzerine daha çok düşünmekte, afet planlarındaki insan faktörüne daha fazla odaklanmanın ihtiyacını duymaktadır.

Müzeler, kütüphaneler, arşivler ve tarihi yerler gibi kültürel kurumlar üzerinde yıkıcı etkilere sahip olan depremler nedeniyle değerli eserler, kitaplar, belgeler, sanat eserleri, nesnelere ve koleksiyonlar kolayca zarar görebilir (Güneş, 2023, s. 73). Her deprem sonrasında büyük kayıplar veren, deprem kuşağında bulunan ülkemizde afet ve acil durum planlarının gerekliliği ve önemi ortadadır. Bilgi ve belge merkezleri ve diğer pek çok kurumun hazırladığı afet ve acil durum planlarında görev dağılımı, afete karşı önlemler ve afet sonrası yapılacaklar üzerinde durulur. Bu planlarda kütüphane ve arşivlerdeki koleksiyonun zarar görmesini engelleyecek tedbirler, zararı azaltacak/önleyecek yöntemler, binaların yapısal olan ve yapısal olmayan elemanlarına göre değerlendirilmesi konuları üzerinde durulur. Planların hazırlanması kadar uygulanabilir olması ve verimliliğinin test edilmesi de önemlidir. Afet yönetim planları bir genelleme ya da bir yönetmelikten daha ileri düzenlemelerdir; çünkü bu planların yokluğu ya da işlevsizliği büyük kayıplara neden olabilmektedir.

Yaşamı büyük ölçüde sekteye uğratan fiziksel, sosyal ve psikolojik kayıplara yol açarak dünyanın güvenilir bir yer olduğu konusunda inanç duygumuzu sarsan afetler, insanların ruh sağlığı üzerinde de etkilidir. Afet sonrası ortaya çıkabilecek psikolojik sorunların önlenmesi, afetten etkilenenlerin normal yaşamlarına geri dönme sürecinde kendi kapasitelerini fark etmeleri ve dayanma güçlerinin sağlanması, toplumda gelecekte ortaya çıkması muhtemel afet ve acil durumlarla başa çıkma becerilerinin artırılması, yardım çalışmalarının desteklenmesini (Kutlu Ünal, 2019, ss. 22-23) içeren bir afet planının tasarlanması günümüzde afet yönetim süreçlerine daha geniş bir perspektiften bakmamızı zorunlu kılar.

Çalışanlar ile koleksiyonlar için hayati öneme sahip afet ve acil durum planlarının uygulanabilmesi, kurtarma çalışmalarının başarıya ulaşması için personelin eğitimi,

teçhizatlandırılması ile kurtarma sırası ve sonrasındaki çalışmaların tanımlanması gereklidir (Kuzucuoğlu, 2015a, s. 7). Başarılı bir afet planının varlığı kadar en az önemli olan konu afeti yaşayan kurum çalışanlarının bu planlara bakış açıları, görüş ve düşünceleridir. Afet yönetim planları içinde çeşitli görevlere sahip olan ve yaşanan afetten doğrudan etkilenen bilgi ve belge merkezi çalışanlarının görüş, öneri ve duygularının öğrenilmesi afet planlarının teorik düzeyde kalmamasını, pratik işlerlik kazanmasını sağlayacaktır. Bu sayede elde edilen bilgiler afet yönetim planlarında bulunan önemli bir eksiği de gidermiş olacaktır. Afetlerin, özel olarak da depremlerin neden olduğu kayıplara karşı proaktif önlemler almak ve deprem sonrası yapılacakların planlanması ve uygulanması ancak eşgüdümlü bir çabanın ürünü olabilir. Deprem sebebiyle yaşanan kayıplar, kişilerin bireysel çabaları, kurumların politika ve uygulamaları kadar hükümet düzeyinde alınacak önlemler ve yapılacak çalışmalarla önlenebilir ya da en aza indirilebilir.

Kütüphanelerde afet yönetimi ve afet yönetimine yönelik algı konusuyla ilgili literatüre bakıldığında, özellikle Türkiye’de afet ve acil durum yönetimi, bu yönetimin kütüphaneciler tarafından uygulanışı ve afet yönetimine algısı konularında sınırlı sayıda araştırma yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmalardan belli başlıları şunlardır: 6 Şubat Kahramanmaraş depreminin sosyal, ekonomik ve kültürel etkilerinin incelendiği Öztürk ve Kırca editörlüğünde hazırlanan “Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası İçin Akademik Öneriler, (2023)” isimli kitaptır. Kitapta yer alan Güneş’e ait “Kahramanmaraş Depremi’nin Kültürel Kurumlar Üzerine Etkisi” konulu araştırmada depremin müzeler, kütüphanelere ve arşivlere etkisi tartışılmıştır. Kuzucuoğlu’nun kütüphane, müze ve arşiv binalarında riskler ve afetlerden korunma konularında birçok çalışması bulunmaktadır, bu çalışmalardan bazıları şunlardır: “Arşiv ve kütüphanelerdeki risklere yönelik pasif korumanın önemi (2014a)”, “Müze, kütüphane ve arşiv binalarında afetlere yönelik tedbirler, (2015a)”, Müze, kütüphane ve arşiv binalarında proaktif önlemler, (2015b)”, “Kültürel mirasa yönelik önleyici koruma: Memori anketi örneği, (2017)”. Çolaklar, “Kütüphaneler ve Bilgi Merkezlerinde Risklerin Analizi ve Risk Yönetimi, (2020)” çalışmasında, nadir eserlerin risklerden ve afetten korunmasının önemini vurgulamıştır. Yücel ise “Afet Öncesi Zarar Azaltma Çalışmaları ve Kütüphaneler: İstanbul Halk Kütüphaneleri, (2016)” isimli araştırmasında İstanbul’daki halk kütüphanelerini deprem ve yangın riskine karşı yapısal olmayan elemanlar çerçevesinde değerlendirmiştir.

Deprem deneyimleri, deprem bilinci ve bilgi düzeyi, depreme yönelik hazırlıklar ve depremin psikolojik etkilerine yönelik yapılan araştırmalarda daha çok topluma ya da okul öncesi, ilköğretim ve orta kademedeki eğitim kurumlarına yönelik araştırmalar yapılmıştır (Bkz. Karakuş, 2013, Kutlu Ünal, 2019). Üniversiteler ve üniversite kütüphanelerinin bu konularda yapılan araştırmalarda yeterli düzeyde yer almadığı görülmektedir.

6 Şubat Kahramanmaraş depreminden sonra yapılan araştırmaların çoğunu hukuk, sosyoloji, turizm, psikoloji gibi sosyal bilimler oluşturmaktadır (Bkz. Afacan ve Işık Afacan, 2023; Demir, 2023). Bilgi ve belge yönetimi alanında 6 Şubat depreminden sonra yapılan çalışmalar ise yok denilecek kadar azdır.

Araştırmanın Amacı ve Soruları

Bu araştırma, afet yönetiminin sadece teknik içerikle anılması ve ele alınmasına bir eleştiri ve katkı olması amacıyla yapılmıştır. Afet yönetiminde görevleri haricinde yer verilmeyen ancak bu planların uygulayıcıları olan bilgi ve belge merkezi çalışanlarının, afet yönetim planlarının uygulanışı ve verimliliği hakkındaki düşüncelerine yer vermek suretiyle, bu

planların işlev ve etkinlik açısından bir değerlendirmesinin yapılması amaçlanmıştır. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminden etkilenen bilgi ve belge merkezi çalışanlarının yaşadığı tecrübeler ışığında afet yönetim planlarının uygulamadaki karşılığı ve etkinliği araştırılmıştır.

Araştırmanın diğer amacı 6 Şubat 2023 depremini yaşayan kütüphanecilerin duygu durumlarının anlaşılmasına çalışılmasıdır. Deprem anında ve sonrasında yaşadıkları duygular, devletten beklentileri, yaşadıkları kayıplar, depreme hazırlık ve depremden korunma yolları ve bilgi düzeyleri aracılığıyla kütüphanecilerin yaşadığı psikolojik zorluklar, zarar azaltmaya yönelik bilgi düzeyleri ve deprem sonrası beklentileri araştırılmıştır. Bu konuların transdisipliner (disiplinlerüstü) yöntemle araştırılarak genişletilmesi başka bir çalışmanın konusu olmakla birlikte başlangıç olarak kaygılı, çaresizlik duygusu yaşayan deprem bölgesindeki kütüphanecilerin, depreme ve afet yönetimine dair görüşleri ışığında planların, insani boyutla yeniden ele alınmasına dikkat çekilmesi önemli bir adım olacaktır. Bu adımın genel itibarıyla afet yönetiminin öncesi ve sonrası safhalarının iyileştirilmesine katkıda bulunması ise çalışmanın önemli bir diğer amacıdır.

Afetler ve diğer olumsuz olaylar dünyanın her yerinde meydana gelebilir; dolayısıyla afet planlamasına duyulan ihtiyaç evrenseldir. Ancak hiçbir afet planı mükemmel değildir, bu nedenle kütüphaneciler tarafından afet planlarının sık sık test edilmesi gerekir (Robertson, 2021, s. iii). Bu çalışmada, afet planlarını tüm ülkeyi yasa boğacak ölçüde 6 Şubat Kahramanmaraş depremiyle test etmek zorunda kalan kütüphanecilerden elde edilen bilgiler aracılığıyla afet planlarına ve afet yönetimine dair görüşleri değerlendirilmiştir. Aynı zamanda depremi yaşayan ve depremin etkilerine maruz kalan kütüphanecilerin yaşadığı duygular, beklentiler ve deprem algıları anlaşılmasına çalışılmıştır.

Afet yönetimi, kütüphanecilerin sadece iş yaşamlarındaki afet planlarının yönetimini değil, aynı zamanda özel hayatlarındaki afet yönetimi pratiklerini de kapsar. Dolayısıyla kütüphanecilerin gerek iş yerlerinde gerekse evlerinde depremi nasıl algıladıkları, depreme nasıl hazırlık yaptıkları, depremden nasıl etkilendikleri, yaşanan depremden sonra neler hissettikleri, ne tür beklentilere girdikleri ve bunların ne ölçüde karşılandığı gibi sorulara bu bilimsel çalışmada cevap verilmeye çalışılmıştır.

Aktif deprem kuşağında bulunan ülkemizde;

- Bilgi ve belge merkezi çalışanları bireysel ve kurumsal düzeyde depreme hazırlıklı mı?
- Depremden korunmak için yeterli önlemleri alıyorlar mı?
- Afet yönetim planlarından ve bunların güncelliğinden haberdarlar mı?
- Afet planları içindeki görev tanımlarını biliyorlar mı?
- Afet eğitimi alıyorlar mı?
- Deprem neden olduğu psikolojik zorlukları yaşıyorlar mı?
- Yaşıyorlarsa bunların ne kadarıyla baş edebiliyorlar?
- Deprem kayıpları giderildi mi?
- Afet ve acil durum planları güncel mi? Bu planların deprem anında ve sonrasında etkinliği yüksek mi?
- Afet yönetiminde teori ile uygulama arasında anlamlı farklar oluştu mu?
- Deprem kuşağında olan bir ülke olarak alınan önlemler ve deprem sonrası yapılan çalışmalar yeterli mi?

- Daha önce yaşanan depremlerin tecrübesi 6 Şubat depreminden önce ve sonra kullanılabilir mi gibi soruların cevapları bu araştırma ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bu araştırma soruları ile birlikte koleksiyonları geliştiren, koruyan ve bakımını yapan bilgi ve belge merkezi çalışanlarının güvenliğine, duygu durumlarına ve tekrar aynı kayıpların yaşanmaması için afet yönetimine odaklanarak insanın fiziksel ve duygusal bütünlüğünün öncelenmesi hedeflenmiş; bununla birlikte standart olarak belirlenen kural ve politikaların uygulamadaki karşılığı anlaşılmasına çalışılmıştır.

Bir kütüphane; binası, koleksiyonu, personeli, kullanıcısı, bütçesi ve teknoloji ile hizmet içeriği oluşturmakta; bunlardan herhangi birinin kaybedilmesi kütüphanenin varlık sebebinin şüpheli hale getirmektedir (Robertson, 2021, s. ix). 6 Şubat depreminin toplumda yaşattığı ve oluşturduğu acı tecrübe, afet yönetimini yeniden ve proaktif (önetkin) şekilde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Yaşanan tecrübeler ışığında düzenlenen afet yönetim sisteminin, bundan sonra yaşanması muhtemel depremlerde kayıpların azalmasını sağlayacaktır. Afet ve acil durum planlarının teknik konularla sınırlı kalmayıp, insanın fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruyucu bir yaklaşımla yeniden ele alınması, afetlerin yarattığı zararları azaltacağı düşünülmektedir. Depreme hem bireysel hem de kurumsal olarak hazırlıklı olmak, eğitim almak, geçmiş tecrübelerden dersler çıkarmak yoluyla depremin etkisini azaltacak ve mesleki olarak daha sağlıklı bir toplumsal ve örgütsel yapının oluşumunu sağlayacaktır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırmada gerçek bir olayın derinlemesine araştırılmasını sağlayan örnek olay yöntemi takip edildi ve 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ta meydana gelen depremden etkilenen on bir şehirdeki kütüphane çalışanlarını kapsayan bir anket geliştirilerek "6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi: Bilgi ve Belge Merkezi Çalışanlarının Afete ve Afet Yönetimine Dair Algı Anketi" başlığıyla uygulandı. Anket, 2023 yılının Mayıs ve Haziran aylarında uygulanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda kırk sorudan oluşan bir anket çalışması hazırlandı ve anket likert tipi ölçek, nominal ve ordinal değişkenleri olmak üzere üç tür soru tipine göre kategorize edildi. Anket ve görüşme tekniği ile elde edilen nitel ve nicel veriler ışığında değerlendirmeler yapıldı. Veri toplama kaynağı olarak birincil kaynaklar kütüphanecilerdir; ikincil kaynaklar ise afet yönetim politikaları, makaleler, kitaplar, haber kaynakları, kütüphanelerin iş sağlığı ve güvenliği politikalarıdır.

Çalışmada, depremden etkilenen bölgede yer alan kamu üniversitesi kütüphanesi çalışanlarının afet yönetim sürecine dair algılarını tespit edebilmek için ülkemiz bilgi ve belge merkezlerinde ilkesel olarak kabul edilen Afet Hazırlık Planları/Acil Durum Planları incelenmiş, planlarda yer alan tedbir ve uyarıların ne ölçüde uygulandığı anket çalışması ve görüşme yöntemi ile betimlenmiştir. Depremden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen bilgi ve belge merkezi çalışanlarının düşüncelerine ve duygularına anket ve görüşme yöntemiyle ulaşılmaya çalışılmıştır. Elde edilen bilgiler betimleme yöntemiyle afet yönetimi ve afet yönetim sürecine algı bağlamında değerlendirilmiştir.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan merkezinde meydana gelen ve çevre illerde de büyük yıkıma neden olan depremi yaşamış 11 ilin kamu üniversiteleri ve Şanlıurfa İl Halk Kütüphanesi oluşturmaktadır. Deprem olumsuz etkilerini yoğun olarak yaşayan Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Adana, Adıyaman, Osmaniye, Hatay, Kilis, Malatya ve Elazığ şehirlerindeki devlet üniversitelerinde çalışan kütüphaneciler ve yöneticiler ile Şanlıurfa İl Halk Kütüphanesi çalışanları örneklem grubunu yansıtmaktadır. Bu grup, ankete cevap veren 43 kişiden oluşmaktadır.

Veri Toplama

Örneklem grubuna, görüşme ve anket yöntemi uygulanmıştır. “Google Formlar” aracılığı ile hazırlanan anket, bilgi profesyonellerine e-posta aracılığıyla gönderilmiştir. Anket yapısında üç tür soru tipi bulunmaktadır:

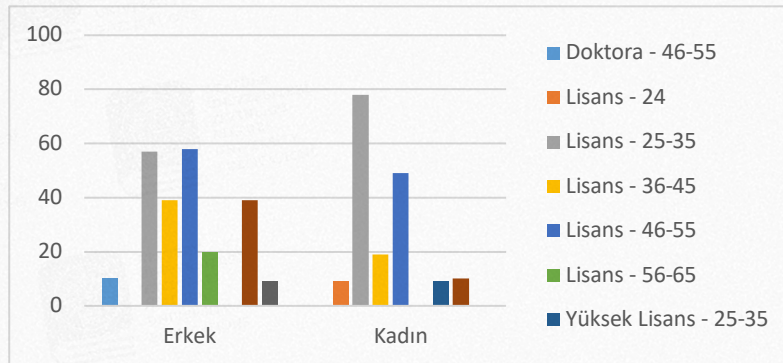
- İlk grupta katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, gelir, eğitim gibi bilgilerini içeren nominal ve ordinal demografik türde sorular yer almaktadır.
- İkinci grupta, katılımcıların görev yaptığı kütüphanenin depreme hazırlığı ve 6 Şubat depreminden sonraki müdahalesine yönelik nominal ve ordinal türde sorular yer almaktadır.
- Üçüncü grupta, katılımcıların depremden önce, deprem anında ve depremden sonraki süreçte yaşadıklarına dair duygu ve düşüncülerini yansıtan likert ölçek tipinde duygu durum soruları yer almaktadır.

Veri Analizi

Araştırma verileri, oluşturulan “6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi: Bilgi ve Belge Merkezi Çalışanlarının Afete ve Afet Yönetimine Dair Algı Anketi” ile toplanmış ve Excel programı ile çözümlenerek analiz edilmiştir.

Bulgular ve Değerlendirme

“6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi: Bilgi ve Belge Merkezi Çalışanlarının Afete ve Afet Yönetimine Dair Algı Anketi”ne cevap veren 43 kişinin yaş, cinsiyet ve eğitim bilgilerini yansıtan demografik bilgiler Şekil 4.1’de verilmiştir.

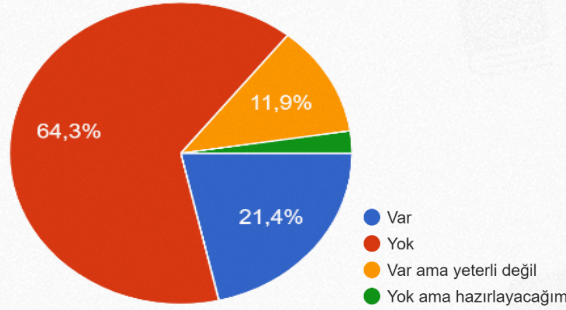

Şekil 4. 1. Katılımcıların Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Durumu

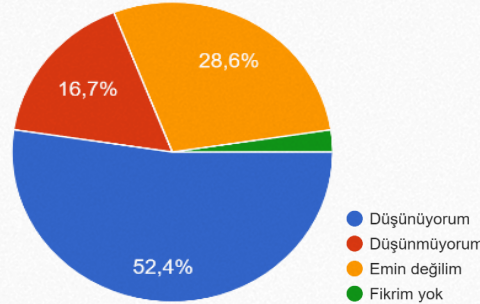
Ankete katılan 43 bilgi ve belge merkezi çalışanının %57'si kadın, %42,9'u erkektir. Çalışanların %81'i lisans, %16,3'ü yüksek lisans mezunudur. Katılımcıların %37,2'si 25-35 yaş, %25,6'sı 36-45 yaş, %27,9'u 46-55 yaş, %7'si 56-65 yaş aralığında olup 1 kişi de 24 yaşındadır.

Katılımcıların yaşadıkları binalara yönelik bazı demografik bilgiler şunlardır: Katılımcılardan 2000 yılından önce yapılan binada yaşayanların oranı %20,9, 2000 yılından sonra yapılan binada yaşayanların oranı ise %79,1'dir. Evinde 3 ve daha fazla kişiyle birlikte yaşayanların oranı %6,5 iken evinde 2 kişi ya da 1 kişi olanların oranı %32,5'tir.

Afet durumlarına temel düzeyde hazırlıklarını tespit etmek için katılımcılara iki soru yöneltildi: "Evinizde acil durum çantanız var mı?" ve "Evinizin depreme dayanıklı olduğunu düşünüyor musunuz?" (Şekil 4. 2 ve Şekil 4. 3).

Şekil 4. 2. Evinizde Acil Durum Çantanız Var mı?

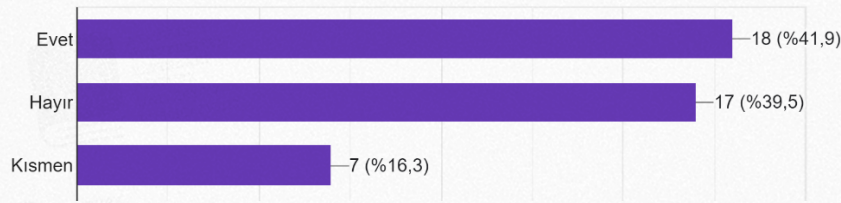
Şekil 4. 3. Evinizin Depreme Dayanıklı Olduğunu Düşünüyor musunuz?

Aktif deprem kuşağında bulunan ülkemizde afetlere hazırlıklı ve bilinçli olmak önemlidir. Deprem sonrası ilk 72 saat, yardım ekipleri ulaşana kadar acil ihtiyaçların ve değerli evrakların saklanacağı bir afet ve acil durum çantası hayat kurtarabilir. Afetlerden hemen sonra ihtiyaç duyabilecek malzemelerin bulunduğu bir afet ve acil durum çantasının hazır ve ulaşılabilecek bir yerde olması önemlidir (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], 2023). 6 Şubat depreminin yoğun olarak etkilendiği 11 ilde yaşayan katılımcıların %64,3'ünün afet ve acil durum çantası bulunmamakta, %11,9'unda da yeterli olmayan bir acil durum çantası bulunmaktadır. Katılımcıların tamamı deprem yaşamış olmasına rağmen, sadece %21,4'ünün acil durum çantası bulunmaktadır. Bu, insanların depreme ilişkin riski bilerek ya da bilmeyerek

düşünmediklerini ve dolayısıyla böyle bir olay için hazırlık yapmadıklarını göstermektedir (Calotescu vd., 2017, s. 2). Yaşadığı konutun depreme dayanıklılığı hakkında bilgi sahibi olmak da olası depremden ve depremin etkilerinden korunmak için önemlidir. Buna göre yaşadığı konutun depreme dayanıklı olduğunu düşünenlerin oranı katılımcıların yaklaşık yarısı kadardır (%52,4).

Depremden korunmak için insanların yaşadıkları evlerde güvenliklerinin sağlanması kadar önemli diğer bir konu da iş yerlerinde can güvenliğinin sağlanmasıdır. İş yerlerinde bireysel önlemler ve hazırlıklardan daha çok, kurumsal önlemler önem kazanır. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK), afet öncesi her üniversitenin ve bağlı birimlerinin afet ve acil durum planları yapmasını sağlamaktan ve afet sonrasında eğitim ve öğretim hizmetlerinin sürekliliğe kavuşmasından sorumludur (Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği 2022, Madde 25/15, s. 20). Yönetmelik kapsamında YÖK'e bağlı üniversitelerin ve kütüphanelerin de dâhil olduğu birimlerin afet planlarının olması gerekmektedir. Kütüphane personelinin ve kullanıcılarının bu yönetmelik çerçevesinde afet ve acil durumlara hazırlıklı hale getirilmesi ve afet yönetiminin başarılı bir şekilde sürdürülmesi beklenir.

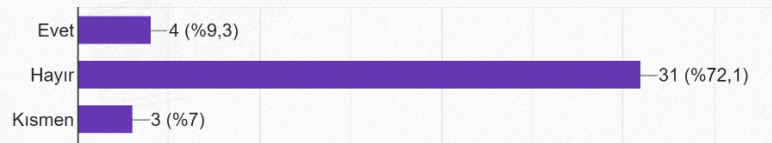
Aşağıdaki grafiklerde ankete katılan 43 kütüphanecinin olası bir depreme karşı, iş yerindeki afet ve acil durum yönetimine dair cevapları verilmiştir (Sorulara “Diğer” cevabını veren katılımcıların oranı grafiklere yansıtılmamıştır).

Şekil 4. 4. Katılımcıların “Kütüphanenizin Yazılı Afet Hazırlık Planı var mı?” Sorusuna Cevabı

Şekil 4. 5. Katılımcıların “Afet Hazırlık Planının İçeriğini Biliyor musunuz?” Sorusuna Cevabı

Şekil 4. 6. Katılımcıların “Afet Planınız 6 Şubat Depreminden Sonra Güncellendi mi?” Sorusuna Cevabı

Anket sorularına verilen cevaplar gerek kurumsal olarak kütüphanelerin gerekse bu kurumun çalışanları olan kütüphanecilerin afete hazırlığı ile ilgili bilgi vermektedir.

Katılımcıların cevaplarına göre, yazılı bir Afete Hazırlık Planı olduğunu belirten kütüphaneci oranı %41,9 olup (Şekil 4. 4), bu planların 6 Şubat'tan sonra güncellenme oranı sadece %9,3'tür. Kurum çalışanı olan kütüphanecilerden, Afete Hazırlık Planlarının içeriğini "Biliyorum" diyenlerin oranı ise %34,9'dur (Şekil 4. 5). Katılımcılardan 1 kişi, kütüphanesinin depremde sonra yıkıldığını belirtmiştir.

Tablo 4. 1. Kütüphanelerin 6 Şubat Depreminden Önce ve Depremden Sonra Afet Yönetim Süreci (Toplam Kişi Sayısı/ n: 43)

Kütüphanelerin 6 Şubat Depreminden Önce ve Depremden Sonra Afet Yönetim Süreci	Evet (n)	Hayır (n)	Kısmen (n)	Diğer (n)
Afet Planınızı test ettiniz mi, tatbikatlar ya da araştırmalar yapıldı mı?	6	29	5	3
Acil Durum Planı çerçevesinde görevlendirmeniz/iş tanımınız yapıldı mı?	16	24	3	-
Göreviniz kapsamında yapacaklarınızla ilgili eğitim aldınız mı?	10	28	3	2
Yüz yüze ya da çevrimiçi düzenli acil durum eğitimi alıyor musunuz?	5	31	6	1
Afet halinde irtibata geçilecek güncel personel listeleriniz var mı?	17	18	6	2
6 Şubat depreminden sonra bu personellere kısa sürede ulaşabildiniz mi?	21	14	7	1
Binanız fiziksel olarak Acil Durum Planına göre düzenlenmiş miydi?	11	25	7	1
Binanız ve koleksiyonlarınız sigortalı mı?	2	33	2	6
6 Şubat depreminden sonra yapılacaklar daha önce planlanmış mıydı?	2	35	5	1
Planlandıysa görev dağılımı sorunsuz uygulandı mı?	1	31	6	5
6 Şubat depreminden sonra kütüphaneye kısa sürede ulaşılabilir mi?	30	7	4	1
Depremden sonra kütüphaneye ilk gelenler Acil Durum Ekibi miydi?	3	25	8	7
Depremden sonra kriz yönetimi ekibi zamanında ve yeterli çalışmalar yaptı mı?	9	21	11	2

Tablo 4.1'deki veriler kütüphanelerde afet öncesinde ve afet sonrasında yeterli çalışma yapılmadığını göstermiştir. Tabloda yer alan sorular ve cevapları, afetlere karşı önlem ve korunmaya, afetten sonraki sürecin yönetilmesine dair veriler sunmuş ve sonuçta afet yönetim planlarının uygulamada yeterli olmadığını göstermiştir. Afet planlarını test edenlerin sayısı 6, acil durum eğitimi alanların sayısı 5'tir. Afet sırasında daha önceki planlamaların tam olarak hayata geçirilemediği görülmüştür. Afet sürecinde görev dağılımının sorunsuz uygulandığını belirten kişi sayısı 1'dir. Afet planlarına göre, afet sonrası kütüphaneye ilk gelmesi gereken birim Acil Durum Ekibi'dir. Bu ekip ve kriz yönetimi ekibinin, afete etkili müdahalede bulunması gerekir. Ancak katılımcılardan sadece 3'ü depremde sonra kütüphaneye ilk gelenlerin Acil Durum Ekibi olduğunu ifade etmiştir. 9 katılımcı ise kriz yönetimi ekibinin yeterli düzeyde çalışma yaptığını belirtmiştir.

Risk veya risk algısı sadece nicel bir perspektiften değil sosyolojik, antropolojik, psikolojik perspektiften bir tehdit olarak da ele alınır. Sosyolojik ve antropolojik yaklaşımlar risk algısının ve kabulünün sosyal ve kültürel faktörlere dayandığını gösterir; psikolojik yön, olaydan önceki korku düzeyini ve bir kişinin mevcut kaynaklara olan güvenini ele alır (Santos-Reyes vd., 2014, s. 663). Katılımcıların deprem anında ve depremden sonraki duygu durumu ve düşüncelerini yansıtan aşağıdaki tablo, afet yönetim süreçlerinde, planlamalarında göz önünde bulundurulmayan insani boyutu yansıtmaktadır.

Tablo 4. 2. 6 Şubat Depreminin Katılımcılarda Yarattığı Duygu Durumu (Toplam Kişi Sayısı/ n: 43)

Depremin Katılımcılara Yansıttığı Duygular	1 n (%)	2 n (%)	3 n (%)	4 n (%)	5 n (%)	6 n (%)	7 n (%)
Depremden korunma önlemlerini ve deprem anında nasıl davranmam gerektiğini biliyorum.	3 (%7)	2 (%4,7)	2 (%4,7)	7 (%16,3)	13 (%30,2)	9 (%20,9)	7 (%16,3)
Yaşadığım binada kendimi güvende hissediyorum.	6 (%14)	2 (%4,7)	5 (%11,6)	9 (%20,9)	11 (%25,6)	4 (%9,3)	6 (%14)
6 Şubat depremi esnasında soğukkanlı ve rahattım.	15 (%34,9)	7 (%16,3)	5 (%11,6)	6 (%14)	3 (%7)	4 (%9,3)	3 (%7)
6 Şubat depreminden sonra yaşadığım panik ve endişe duygularım devam ediyor.	2 (%4,7)	2 (%4,7)	6 (%14)	4 (%9,3)	7 (%16,3)	9 (%20,9)	13 (%30,2)
Evimi depremin neden olduğu hasar nedeniyle terk ettim.	16 (%37,2)	2 (%4,7)	5 (%11,6)	2 (%4,7)	4 (%9,3)	5 (%11,6)	9 (%20,9)
6 Şubat depremi, geleceğimle ilgili endişelerimi artırdı.	2 (%4,7)	3 (%7)	1 (%2,3)	2 (%4,7)	9 (%20,9)	11 (%25,6)	15 (%34,9)
6 Şubat depreminden sonra yapılan yardımlar ve sunulan destekler beklentilerimi karşıladı.	11 (%25,6)	3 (%7)	7 (%16,3)	8 (%18,6)	7 (%16,3)	3 (%7)	4 (%9,3)
6 Şubat depreminden sonra psikolojik destek alma ihtiyacı duydum/duyuyorum.	6 (%14)	8 (%18,6)	3 (%7)	7 (%16,3)	7 (%16,3)	4 (%9,3)	8 (%18,6)
6 Şubat depreminden sonra yaşadığım psikolojik zorlukları atlattım.	5 (%11,6)	6 (%14)	7 (%16,3)	12 (%27,9)	4 (%9,3)	5 (%11,6)	4 (%9,3)

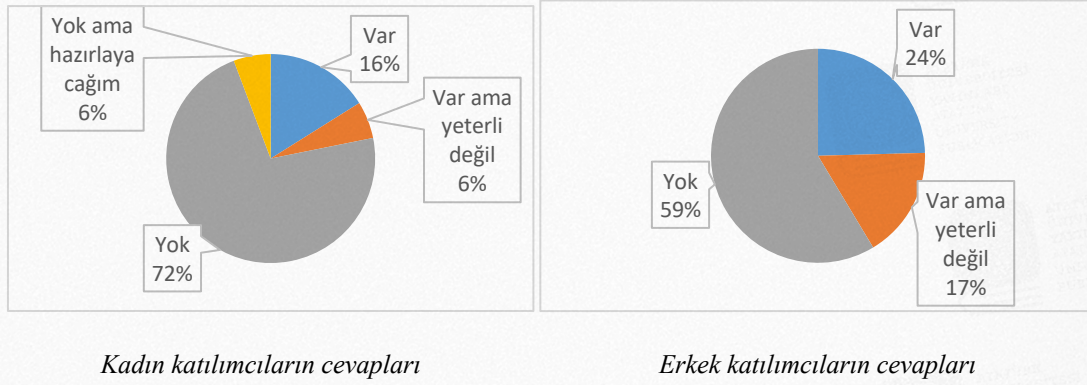
Not: 1-Kesinlikle katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kısmen katılmıyorum, 4- Kısmen katılıyorum, 5-Katılıyorum, 6-Çoğunlukla katılıyorum, 7-Kesinlikle katılıyorum.

Katılımcılardan alınan cevaplar, deprem anında yaşanan kaygı duygularının depremden sonra da devam ettiğini, gelecekle ilgili endişeler yaşandığını, psikolojik etkilerin ise depremin üzerinden yaklaşık 5 ay geçmesine rağmen tam olarak atlatılmadığını göstermektedir. Katılımcıların yaklaşık %75'i gelecek kaygısı taşımaktadır. Fiziksel zorluklar yanında psikolojik zorluklar yaşayan katılımcıların yaklaşık %32'si depremden sonra yapılan yardımların beklentilerini karşıladığını belirtmiştir.

Doğal ve insan kaynaklı tehlikeler, tarih boyunca kütüphaneleri etkilemiş ve kütüphane hizmetleri sık sık bu tehlikeler nedeniyle kesintiye uğramıştır. Yakın zamanda Covid-19 pandemisi nedeniyle yaşanan sorunlara ülkemizde sık yaşanan depremlerin neden

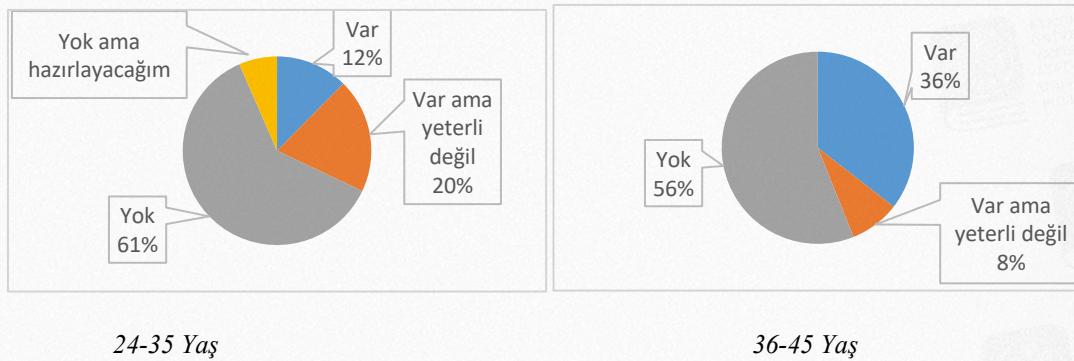
olduğu tahribat da eklenmektedir. Sözü edilen doğal ve insan kaynaklı tehditler kütüphaneleri, geleneksel risk değerlendirmesi veya acil durum yönetim planı ötesinde düşünmeye sevk etmekte, ‘tepki/reaktif’ odaklı risk yönetimine karşı ‘proaktif/insancıl’ yaklaşımı düşünmeye yönlentmektedir. Kütüphanelerin acil durum yönetimi prensibi, afet ve acil durum planı oluşturmaya, restorasyona ve kurtarma süreçlerine ilişkin tavsiyelere odaklanmaktadır (Garnett, 2021a, s. 307-308). Bu odağın gerekliliğinin farkında olarak, ülkemiz kütüphanelerinde de yürürlükte olan afet ve acil durum planlarına eleştirel bir gözle ve kütüphane çalışanlarının penceresinden bakmanın konuya önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. O nedenle bu makalede her an deprem tehdidi altında olan ülkemizde son yaşanan 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depreme kütüphane çalışanları penceresinden bakılarak saha genişletilmeye çalışılmıştır.

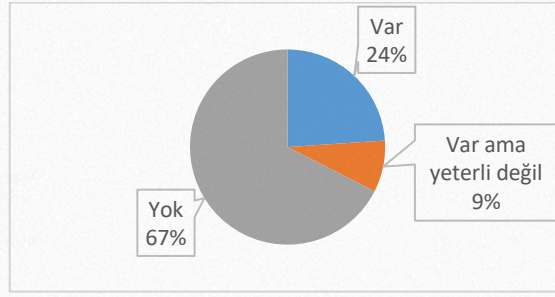
Makale için hazırlanan ankette katılımcılara üç grup soru sorulmuştur. Birinci gruptaki demografik bilgiler katılımcıların yaklaşık %90’ının 24-55 yaş aralığında olduğunu, %58,1’inin erkek ve %41,9’unun kadın olduğunu göstermektedir. Eğitim durumları açısından ise çok büyük bir kısmın, yaklaşık %82’sinin lisans mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların cinsiyet ve yaş durumları ile depreme temel düzeyde hazırlık sorusu olan “Evinizde acil durum çantanız var mı?” sorusuna cevapları arasındaki ilişki aşağıdaki grafikte verilmiştir (Şekil 4. 7).

Şekil 4. 7. Cinsiyete Göre ‘Evinizde acil durum çantanız var mı?’ Sorusuna Verilen Cevaplar

Kadınların %16’sı “Var”, %72’si “Yok” cevabını verirken, erkeklerin %25’i “Var”, %59’u “Yok” cevabını vermiştir. Erkeklerin acil durum çantası hazırlamadaki bilincinin, kadınlara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

46-55 Yaş

Şekil 4. 8. Yaş Gruplarına Göre "Evinizde Acil Durum Çantanız Var mı?" Sorusuna Verilen Cevaplar

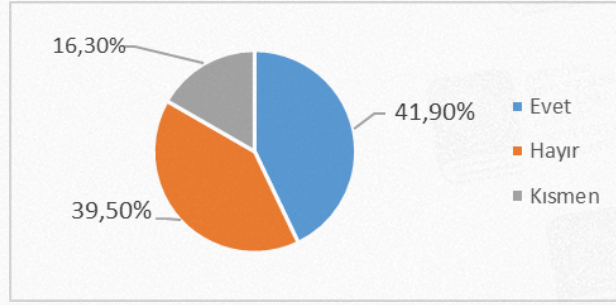
Şekil 4. 8'deki grafikler incelendiğinde 24-35 yaş aralığında olanların %12'sinin, 36-45 yaş aralığında olanların %36'sının, 46-54 yaş aralığında olanların ise %24'ünün acil durum çantası vardır. Bazı çalışmalar, deprem deneyimi olan kişilerin, önleyici önlemler almak konusunda deneyimi olmayanlardan daha proaktif olduklarını göstermektedir (Santos-Reyes, 2014 s. 666). Yaş itibarıyla deprem deneyimi daha fazla olan 46-54 yaş grubunun önleyici önlemlerde öne çıkması beklenirken öyle olmamış ve 36-45 yaş aralığındaki katılımcıların %38 oranla acil durum çantası hazırlamada daha fazla paya sahip olduğu görülmüştür. 24-35 yaş aralığındaki grup ise %12 oranla acil durum çantası hazırlamada en az paya sahiptir.

Anketin ikinci grup soruları kütüphanede afet yönetimi sistemi üzerinedir. Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliğine göre kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektöre ait iş yerleri, acil durum planlarını 'İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik' hükümleri çerçevesinde hazırlamakla yükümlüdür (Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, 2022, Madde 10/1). Acil durum planı, tüm işyerleri için tasarım veya kuruluş aşamasından başlamak üzere acil durumların belirlenmesi, bunların olumsuz etkilerini önleyici ve sınırlandırıcı tedbirlerin alınması, görevlendirilecek kişilerin belirlenmesi, acil durum müdahale ve tahliye yöntemlerinin oluşturulması, dokümantasyon, tatbikat ve acil durum planının yenilenmesi aşamaları izlenerek hazırlanır (İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkındaki Yönetmelik, 2013).

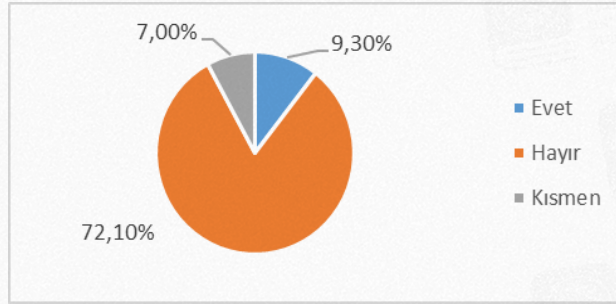
Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği'nde Yükseköğretim Kurulu Başkanlığının, afet öncesi her üniversitenin ve bağlı birimlerinin afet ve acil durum planları yapmasını sağlamaktan sorumlu olduğunu belirtir (Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, 2022). Planda eksiklik veya değişiklikler meydana geldiğinde planlar ve ekleri, planı hazırlayanlar tarafından güncellenir (Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, 2022). İş yerinde veya yakın çevresinde, belirlenmiş olan acil durumları etkileyebilecek veya yeni acil durumların ortaya çıkmasına neden olacak değişikliklerin meydana gelmesi halinde acil durum planı tamamen veya kısmen yenilenmelidir. Acil durum planları; tehlike sınıfına göre çok tehlikeli, tehlikeli ve az tehlikeli işyerlerinde sırasıyla en geç iki, dört ve altı yılda bir yenilenmeli (İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkındaki Yönetmelik, 2013), aynı zamanda meydana gelen her olağan dışı durumda kontrol sağlanmalı ve eksiklikler giderilmelidir (Turan vd., 2018, s. 10).

Yukarıda adı geçen Yönetmelikler kapsamında ankete katılan kütüphanecilere afet planları ile ilgili "Kütüphanenizin Yazılı Afet Hazırlık Planı var mı?" ve "Afet Planınız 6

Şubat Depreminden Sonra Güncellendi mi?" şeklinde iki soru yöneltilmiştir. Katılımcıların sorulara cevabı Şekil 4.9'da ve Şekil 4.10'da verilmiştir.

Şekil 4. 9. Kütüphanenizin yazılı Afet Hazırlık Planı var mı?

Şekil 4. 10. Afet Planınız 6 Şubat Depreminden Sonra Güncellendi mi?

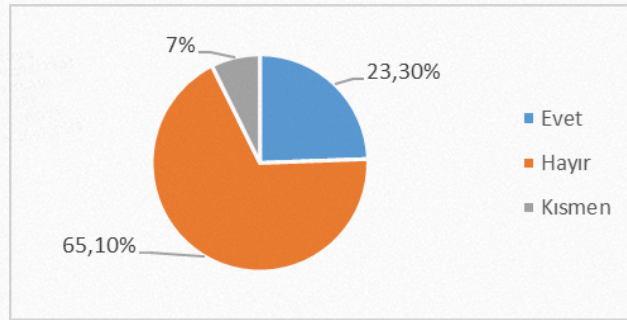
Katılımcıların verdiği cevaplar Yönetmeliklerde yazılı hükümlerin, uygulamadaki karşılığının zayıf olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %41,9'u afet planlarının olduğunu, %39,5'i afet planları olmadığını belirtmiştir. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminden sonra planlarını güncelleyenler %9,3 iken güncellemeyenler %72,1'dir. Bir katılımcı, depremden sonra kütüphane binasının yıkıldığını belirtmiştir (Sorulara "Diğer" cevabını verenler grafiğe dahil edilmemiştir).

Kurumsal yapı, afet yönetimi konusundaki gelişmelere ve yaşanan olaylara bağlı olarak yeniden düzenlenme ihtiyacı duyulabilir. Böyle durumlarda etkili ve verimli bir afet yönetiminin uygulanması için planlar, kurum içi ve dışı iş birlikleri, afet yönetim süreçleri, personel eğitimi vs. gözden geçirilerek düzenli olarak güncellenmelidir (Kaya, 2022, s. 102). Böylece depremin ve diğer afetlerin bireyler ve kurumlara etkisi daha az olacaktır.

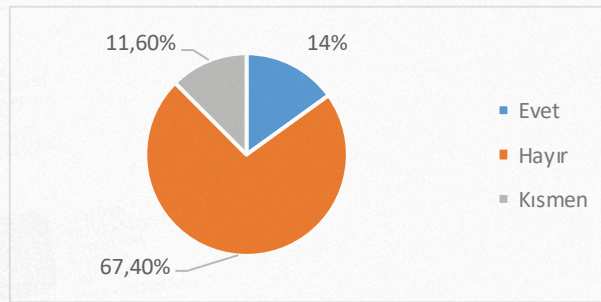
Kütüphanelerde ve tüm iş yerlerinde afetlerden korunmanın temel yolu afet hakkında ve afetten korunma konusunda bilgi sahibi olmaktır. Bu da iş yerlerinde verilecek eğitim ve yapılacak tatbikatlarla mümkündür. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nda "İş yerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve sürdürülebilmesi amacıyla işveren, çalışanları ve çalışan temsilcilerini işyerinin özelliklerini de dikkate alarak afetler konusunda bilgilendirir" (İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 2012) maddesi yer almaktadır. "Tüm çalışanlar acil durum planları ile söndürme, kurtarma, koruma ve ilk yardım ekiplerinde görevlendirilen destek elemanları hakkında bilgilendirilir. Acil durum konularıyla ilgili özel olarak görevlendirilenler, yürütecekleri faaliyetler ile ilgili özel olarak eğitilir" (İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkındaki Yönetmelik, 2013). "Hazırlanan acil durum planının uygulama adımlarının düzenli olarak takip

edilebilmesi ve uygulanabilirliğinden emin olunması için işyerlerinde belirlenen periyotlarla tatbikat yapılır, denetlenir ve gözden geçirilerek gerekli düzeltici ve önleyici tedbirler alınır” (İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkındaki Yönetmelik, 2013). Yönetmeliklerden yola çıkarak kütüphane yöneticileri ve çalışanlar afet ve acil durum yönetimine yönelik ihtiyaçlarını belirleyebilmeli, kütüphane içinde ve çevresinde acil durum davranış biçimlerini oluşturmalıdır (Turan vd., 2018, s. 10).

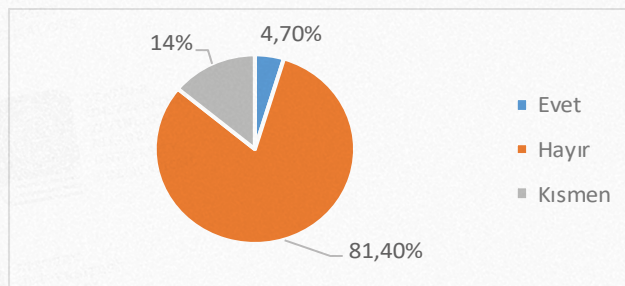
Kanun ve Yönetmeliklerin çalışanların bilgilendirilmesi, afetten korunma ve afet yönetimi konusunda eğitilmesi, belirli periyotlarda tatbikat yapılması maddelerine dayanarak anket katılımcılarına üç soru yöneltilmiştir. Aşağıdaki grafiklerde bu sorular ve sorulara verilen cevaplar verilmiştir (Şekil 4. 11, Şekil 4. 12, Şekil 4. 13).

Şekil 4. 11. Binayı Kullananlar Yüz Yüze ya da Çevrimiçi Düzenli Olarak Acil Durum Eğitimi Alıyor mu?

Şekil 4. 12. Olası Afetteki Göreviniz Kapsamında Yapacaklarınızla İlgili Eğitim Aldınız mı?

Şekil 4. 13. Afet Planınızı Test Ettiniz mi, Tatbikatlar ya da Araştırmalar Yapıldı mı?

Katılımcıların verdiği cevaplar, ilgili Kanun ve Yönetmeliklere rağmen çalışanların yeterince bilgilendirilmediğini, afetten korunma ve afet yönetimi konusunda yeterli eğitimi almadığını ve belirli periyotlarda tatbikat yapmadıklarını göstermektedir. Tatbikat yapanların sayısı sadece 2'dir. Acil durum eğitimi alanların sayısı 10 iken, olası afette görevi kapsamında eğitim alanların sayısı 6'dır.

Deprem sıklığı fazla olan ülkelerde yaşayanların, eğitim ve tatbikatlar sayesinde deprem sırasında ne yapmaları gerektiğini daha iyi bilmesi beklenir (Santos-Reyes vd., 2014, s. 669). Bu yaklaşımla araştırma değerlendirildiğinde deprem riskinin yüksek olduğu ülkemizde eğitim, araştırma ve tatbikatların üzerinde önemle durulması beklenir. Ancak araştırmaya katılanların verdiği cevaplar dikkate alındığında afeti planlama, afete hazırlık ve afetten korunma konularında kütüphanelerin oldukça yetersiz olduğunu göstermektedir. 6 Şubat depreminden sonra yaşanan her türlü kaybın fazla olması, bu görüşü destekler niteliktedir.

Afet planlamalarında önemli bir konu da afet öncesi iyileştirme planlarının yapılmasıdır. Bir felaketin hemen ardından depremi yaşayanlar, dikkatli düşünülmeden ve bazen aceleyle yaşadıkları/çalıştıkları yerin yeniden geliştirilip eski haline getirilmesini talep eder. Hâkim olan aciliyet duygusu nedeniyle, gelecekteki felaketlere karşı insanların savunmasızlığını azaltacak ve yerel fiziksel, sosyal, ekonomik ve doğal çevrelerin direncini artıracak şekilde yeniden inşa etme seçenekleri göz ardı edilir. Bu sonucu önlemek için, bir afet öncesi iyileştirme planı benimsenmelidir. İyileştirme sorunlarının önceden düşünülmesi ne kadar çok olursa, olay sonrası karar verme sürecinin verimliliği ve kalitesi o kadar artar (Horney, 2016, s. 331).

Sonuç

Bu makale, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan merkezinde meydana gelen ve 11 şehirde hissedilen depremi yaşamış, çoğu kamu üniversitesi kütüphanecileri ve yöneticileri olan çalışanlarla gerçekleştirilen anket çalışmasından elde edilen sonuçları sunmaktadır. Ana amaç, depremden etkilenen şehirlerde yaşayan bilgi ve belge profesyonellerinin afete ve afet yönetimine ilişkin algı ve görüşlerini belirlemektir. Sonuçlar yaş, cinsiyet, eğitim gibi hedef nüfusu karakterize eden çeşitli kriterler açısından, depremin yarattığı duygu durumları ve kütüphanelerdeki afet yönetimi kural ve süreçleri açısından analiz edilmiştir.

Türkiye hem insan kaybına yol açan hem de önemli ölçüde hasara neden olan büyük depremler yaşamış bir ülkedir. Bununla birlikte, sonuçlar genel olarak insanların böyle büyüklükteki bir olay için hazırlıksız olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %29'u acil durumlar için bir çanta hazırlamış durumda ve sadece %51'i yaşadığı binanın yapısal bakımdan depreme dayanıklı olduğunu düşünmekte. Binaların inşa yılı ne kadar yeniyse bu oran artmaktadır. Örneğin, yaşadığı bina 2000'li yıllardan sonra inşa edilenlerin %83'ü yaşadığı binanın dayanıklı olduğunu söylerken, 1990'lı yıllarda yapılan binalarda yaşayan katılımcıların dayanıklılık ile ilgili düşüncesi %53'te kalmaktadır. İnsanların yaşadıkları evlerde güven içinde huzurlu olması, deprem ve can güvenliği kaygısı yaşamaması için, 2000'li yıllardan önce yapılan binaların deprem yönetmeliklerine göre yeniden incelenmesi, güçlendirme veya yeniden inşa gibi seçeneklerden biriyle binaların yenilenmesinin gerekli olduğu görülmektedir. Binaların inşa yılının yeni olması kadar, hatta belki daha önemli durum inşaat kalitesidir. Zira 6 Şubat 2023 depremi yapım yılı yeni olan binaların da yıkılmaktan kurtulmadığını çok acı bir şekilde göstermişti.

Eğitim veya yaşın, deprem farkındalığı veya hazırlığı düzeyi ile ilişkisinde büyük farklar ortaya çıkmamıştır. 24-35 yaş aralığında olanların %12'sinin, 36-45 yaş aralığında olanların %36'sının, 46-54 yaş aralığında olanların ise %24'ünün acil durum çantası vardır. Neredeyse tamamı lisans düzeyinde eğitilmiş olan katılımcılardan 24-35 yaş arasındakilerin deprem tecrübesinin daha az olması ile 46-54 yaş aralığındakilerin de nesiller değiştiği unutmaya eğiliminde olması nedeniyle, acil durumlar için çanta hazırlama konusunda daha az istekli oldukları düşünülebilir. Deprem konusunda bireysel farkındalığın artması ve bireysel ölçüde alınacak önlemlerin depremden korunmada önemli bir yeri vardır. Bu bağlamda, hükümet düzeyinde verilecek afet bilinci ve hazırlığı eğitimleriyle, depreme karşı bireysel önlemler alınabilir ve bu durum depremin neden olduğu kayıpların azalmasına neden olabilir.

Bu makalenin araştırma evrenini oluşturan kütüphanelerin, afet yönetimi konusunda yeterli olmadığı görülmektedir. Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, Acil Durumlar Hakkındaki Yönetmelik'te kütüphanelerin de tıpkı diğer kurumlar gibi afet ve acil durum eylem planına sahip olması gerektiği belirtildiği halde çalışanların bilgilendirilmesi, afetten korunma ve afet yönetimi konusunda eğitilmesi, belirli periyotlarda tatbikat yapılması gibi hususlarda önemli eksiklerin olduğu görülmektedir. Her kurumun afet ve acil durum planı olması gerekirken araştırmaya katılan kütüphanelerde bu oran %41'dir. Planı olan kütüphanelerde de, planını test eden ve tatbikatlar yapan kütüphane oranı %14'tür. 6 Şubat depreminden önce yeterli düzeyde olmayan çalışmaların, 6 Şubat depreminin acı tecrübesinden sonra yeniden ele alınması gerekirken, depremden sonra planlarını güncelleyenlerin oranı %9,3'tür. Bu bilgiler kütüphanelerde afet yönetimi konusunda, yaşanan tecrübelerle rağmen yeterli önlem alınmadığını ve depremden sonra gerekli çalışmaların yeterli düzeyde yapılmadığını göstermektedir. Ülkemizde her an hem can kaybına hem de önemli hasara neden olacak büyük depremler yaşanacağı gerçeğinden hareketle, kanun ve yönetmeliklerde yazılı ilkelerin sadece kâğıt üzerinde kalmaması, acil durum planlarının bir an önce güncel bir şekilde hazırlanması, bu planların eğitimler ve tatbikatlarla işlevliliğinin artırılması hayati öneme sahiptir.

Afet yönetim süreçleri bir dizi kuralın ve ilkenin yazılı olduğu belgeler değildir, olmamalıdır. Afetten etkilenen, can kaybı ya da maddi kayıp yaşayan insanların duygusal durumları da afet planlarının bir parçasını oluşturmalıdır. Bu araştırma sonunda elde edilen bilgiler göstermektedir ki 6 Şubat depreminin üzerinden geçen yaklaşık 5 aya rağmen, depremden etkilenen bilgi profesyonellerinin yaşadığı kaygılar devam etmektedir. Depremin neden olduğu hasar nedeniyle evini terk etmek zorunda kalanların sayısı ankete katılanların yarısıdır. Yaşadığı depremin yarattığı korku ve panik duygularına, evini terk eden insanların yaşadığı huzursuzluk ve gelecek kaygıları da eklenmiştir. Ankete katılanların yaklaşık %52'si psikolojik desteğe ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %57'si depremden sonra yapılan yardımların ve sunulan desteklerin beklentilerini karşılamadığını belirtmiştir.

6 Şubat depreminden sonra yaşanan psikolojik tahribatın etkileri ve bu etkilerin hâlâ devam ediyor olması afet ve acil durum yönetim süreçlerini, insan odaklı yeni baştan ele almayı zorunlu kılmaktadır. Kütüphaneler personeli, koleksiyonu, kullanıcıları ve binasıyla vardır. Bunların bir bütün olarak korunması bireysel çabaların üzerinde bir güç gerektirir. Dolayısıyla, afet yönetim sürecine kurumsal ve hükümet düzeyinde yaklaşımın ve müdahalenin, deprem ve diğer tüm afetlere karşı daha etkili bir korunma sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu makalenin araştırma konusunun ülkemizdeki bütün üniversite kütüphaneleri, halk kütüphaneleri, özel ve şahıs kütüphaneleri nezdinde genişletilerek akademik araştırmalar

ve disiplinler üstü yaklaşım ile yeni yayınların oluşturulmasına katkıda bulunması hem önemli hem de gerekli bir temenni olarak görülmektedir.

Teşekkür

Bu makale 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi'nde hayatını kaybedenlere ve depremden etkilenen meslektaşlarımıza adanmıştır. Bu acıyı yaşayan ve hâlâ yaşamaya devam ettiği halde bu makalenin ve anketin oluşturulma sürecine görüşleriyle, büyük bir açıklık ve samimiyetle hiç düşünmeden destek veren kütüphane yöneticilerine, kütüphanecilere ve tüm çalışanlarına değerli destekleri için teşekkürü borç biliriz.

Kaynakça

- Afacan, E. ve Işık Afacan, M. (2023). Türk spor gazetelerinde deprem algısı: 2023 Kahramanmaraş depremi örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(2),844-860. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.1265541>
- Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği. (2022, 24 Şubat), *Resmî Gazete* (Sayı: 31760). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220224-31.pdf>
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2023, 12 Ekim). *Afet ve Acil Durum Çantası Nasıl Hazırlanmalı?* <https://www.afad.gov.tr/afet-ve-acil-durum-cantasi-nasil-hazirlanmalı>
- Calotescu, I., Pavel, F., Săndulescu, A. M., Sibişteanu, H., Văcăreanu, R. (2017). Population perspective on the social impact of a strong earthquake affecting bucharest. *Mathematical Modelling in Civil Engineering*, 13(3), 1-9. <https://doi.org/10.1515/mmce-2017-0007>
- Çolaklar, H. (2020). Kütüphaneler ve bilgi merkezlerinde risklerin analizi ve risk yönetimi. A. H. Kuzucuoğlu, Y. Şeşen (Ed.). *Bilgi merkezleri: Sağlık ve afet bilgi yönetimi* içinde (s. 222-258).
- Demir, Z. (2023). Feeling the pain yet keeping hoping: emotion and discourse in crisis journalism. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 7(2),391-411. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/toplumsalbilimler/issue/79970/1346836>
- Garnett, J. (2021a). Resilient libraries. *Journal of the Australian Library and Information Association*, 70(3), 307–312. <https://doi.org/10.1080/24750158.2021.1960612>
- Güneş, G. (2023). Kahramanmaraş depremi'nin kültürel kurumlar üzerine etkisi. M. Öztürk, M. Kırca (Dizi Ed.), *Kahramanmaraş merkezli depremler sonrası için akademik öneriler* içinde (ss.73-81). <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub99>
- Horney, J., Simon, M.C., Ricchetti-Masterson, K. ve Berke, P. (2016). Resident perception of disaster recovery planning priorities. *International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment*, 7(4), 330-343. <https://doi.org/10.1108/IJDRBE-09-2014-0068>
- İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkındaki Yönetmelik. (2013, 18 Haziran). *Resmî Gazete* (Sayı: 28681). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130618-8.htm>
- İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. (2012, 30 Haziran). *Resmî Gazete* (Sayı: 28339). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120630-1.htm>
- Karakuş, U. (2013). Depremi yaşamış ve yaşamamış öğrencilerin deprem algılarının, metafor analizi ile incelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18 (29), 97-116. <https://doi.org/10.17295/ataunidcd.31309>

- Kaya, İ. S. (2022), *Türkiye'deki halk kütüphanelerinin afet yönetimi açısından yönetici görüşlerine göre değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Kutlu Ünal, S. (2019), *Deprem kavramı algısı ve depreme ilişkin değerlendirmeler; 8 Mart 2010 Okçular-Kovancılar depremi örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Kuzucuoğlu, A. H. (2014a). Arşiv ve kütüphanelerdeki risklere yönelik pasif korumanın önemi. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(3), 338–351. <https://dergipark.org.tr/pub/tk/issue/48745/620210>
- Kuzucuoğlu, A. H. (2014b). Kütüphanelerde yapısal olmayan malzeme kaynaklı riskler. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 2, 21–38. <https://dergipark.org.tr/pub/bel/issue/18270/192641>
- Kuzucuoğlu, A. H. (2015a). Müze, kütüphane ve arşiv binalarında afetlere yönelik tedbirler. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (1), 1-12. <https://dergipark.org.tr/pub/trakyasobed/issue/30210/326081>
- Kuzucuoğlu, A. H. (2015b). Müze, kütüphane ve arşiv binalarında proaktif önlemler. *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, 4(11), 226–237. doi:10.17368/uhbab.2015118908 fatcat:v76yjgpc5jekndpkvdjli6okdm
- Kuzucuoğlu, A. H. (2017). Kültürel mirasa yönelik önleyici koruma: Memori anketi örneği. *Art-Sanat Dergisi*, 7, 337–362. <https://dergipark.org.tr/pub/iuarts/issue/47768/603431>
- Robertson, G. (2021). *Disaster planning for special libraries* (1. bs.). Chandos Publishing <https://doi.org/10.1016/C2015-0-04318-0>
- Santos-reyes, J., Gouzeva, T. ve Santos-reyes, G. (2014). Earthquake risk perception and Mexico City's public safety, *Procedia Engineering*, (84), 662 – 671. <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2014.10.484>
- Turan, M., Doğan, G., Bulut, Y., Öztürk, G. ve Şahinöz, S. (2018). Yükseköğretim kurumlarında afet ve acil durumlara hazırlık çalışmaları ve etkinlikleri Gümüşhane üniversitesi örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-11. <https://dergipark.org.tr/pub/gumussagbil/issue/36260/373462>
- Yücel, G. (2016). Afet öncesi zarar azaltma çalışmaları ve kütüphaneler: İstanbul Halk Kütüphaneleri. N. Çakmak, S. Baytur (Ed.), *ÜNAK 2015 Elektronik Çağda İçerikten Mimariye Kütüphaneler Sempozyumu: Hacettepe Üniversitesi Ankara, 1- 3 Ekim 2015: Bildiriler içinde* (ss. 114-120). Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği. <https://unak.org.tr/yayin/unak-2015-elektronik-cagda-icerikten-mimariye-kutuphaneler-bildiri-kitabi/>